

'Maar jij, wie zeg jij dat ik ben?'

Op 29 maart is The Passion weer te zien op onze televisieschermen. De volgens de website 'eigentijdse muzikale vertolking van het verhaal over het lijden en sterven van Jezus' trekt steeds meer kijkers en deelnemers ter plekke. Dit jaar is het thema van The Passion: Ik zie jou. Maar wat zien we eigenlijk? En hoe eigentijds is de verbeelding van het lijdensverhaal?

Luchtopname van de uitvoering van The Passion in Groningen in 2014. Foto: Willem Jan de Bruin via Wikimedia commons

Yvonne Brink

The Passion wordt dit jaar al voor de achtste keer geënceneerd, dit maal in de Amsterdamse Bijlmer. Een succesprogramma is het, dat steeds meer kijkers trekt. De stad waarin het wordt opgevoerd, trekt alle registers van citymarketing open, want horeca, hotels en winkels gedijen bij dit evenement.

Riep The Passion aanvankelijk bij met name de bevindelijke kerken kritiek op omdat het lijdensverhaal in entertainment-format werd gegoten, tegenwoordig krabbelen ook deze kerken terug. 'Wat kunnen we er eigenlijk op tegen hebben dat het lijdensverhaal bij zo veel mensen bekender raakt', stond in het Reformatorisch Dagblad.

Experiment

In haar analyse van The Passion stelt Mirella Klomp, universitair docent Praktische Theologie aan de PthU, dat het calvinistisch is om te denken dat geloof zich alleen afspeelt tussen de muren van de kerk. Zij wijst op het 'vloeibare' karakter van onze maatschappij, zoals dat door socioloog Zygmund Bauman is geanalyseerd. Mensen gaan steeds

nieuwe verbindingen aan, proberen wisselende identiteiten uit. The Passion is volgens haar op te vatten als een spel waarin mensen in een veilige omgeving even kunnen experimenteren met identiteit en religie. Net zoals de BN'ers die voor een keer in de huid van een Romeinse soldaat of van Maria kruipen. Religie verdwijnt dus helemaal niet uit de maatschappij, zegt zij. Ze krijgt alleen een nieuw karakter.

De encenering van The Passion lijkt inderdaad een modern experiment, passend bij deze tijd. Het lijdensverhaal verpakt in een mega-manifestatie, met popsongs en celebrities en de dynamiek van de stad. Parkeergarages met hun eenzame en vervreemdende sfeer worden een modern hof van Getsemane, politiewagens met zwaailichten omlijsten de confrontatie tussen Jezus en Judas. We zien Jezus en discipelen in jeans en leren jack, de liedjes zijn up-tempo. Maar toch... De deelnemers aan The Passion mogen dan 'spelen met de identiteit', voor de hoofdpersonen Maria en Jezus gaat dit niet op. Voor hen geen vloevende identiteitsexperimenten; zij zitten vast in oude symboliek, in het oude exegetische stramien. Dat is een gemiste kans.

Maria heeft in The Passion een statische positie. Zij schrijdt of staat stil op het planken decor, gekleed in een lang gewaad dat losstaat van het huidige modebeeld. Zij vertolkt vooral langzame ballads, die smartelijk zijn of een hoopvolle, positieve boodschap naar de mensheid uitdragen. The Passion voert haar zo ten toneel als een onveranderlijk, boven de werkelijkheid uitstijgend symbool van de Moeder. Zij is een archetype. Die 'gereduceerde' Maria is in de kerkhistorie een terugkerend personage en is, vooral in de katholieke traditie, gebruikt om vrouwen een bepaald ideaalbeeld op te leggen, als nederig, als moeder, als maagd. The Passion doet er weinig aan om Maria te herframen, weg van de devote, passieve moeder, een beeld dat vrouwen eeuwenlang heeft beklemd.

Woede

Wat is hier tegenin te brengen? Het nuchtere antwoord zou zijn, dat een moeder die in het aanzicht van de kruisiging van haar zoon slechts verdriet laat zien, weinig herkenning oproept. Waar zijn de aanklacht, de woede, die bijvoorbeeld Ted Neeley laat zien in zijn Jezus-rol in *Jesus Christ Superstar*. 'Waarom?!',

schreeuwde hij uit. 'Waarom moet ik dood. Geef me antwoord!' Neeley spuugt de woorden uit. Deze 'waarom in godsnaam?'-razernij krijgen we bij Maria niet te zien. Volgens de gangbare exegese voeren Jezus en Maria het plan van God uit: zij draagt het kind dat gekruisigd moet worden en hij laat zich kruisigen voor het heil van de wereld. Als het kind hiertegen woedend mag protesteren in theatrale vertolkingen, waarom de moeder dan niet? Een Maria die zich verdrietig maar gehoorzaam voor Gods karretje laat spannen, is te eendimensionaal. Ook mag er beweeglijkheid komen in de invulling van de Jezus-rol. In The Passion zien we al wel dat de kleur

ting van Jezus. Een ontwikkeling die in de film- en theaterwereld al langer bezig is: mannen die vrouwenrollen spelen en andersom zoals in *Hamlet*, of mannenrollen die herschreven worden voor een vrouw, zoals voor Sigourney Weaver in *Alien*.

Controverse

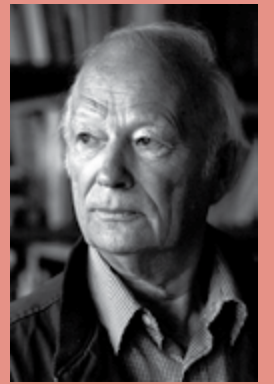
Vanaf de jaren zeventig zijn er in de beeldende kunst diverse Christa's gemaakt: vrouwelijke, gekruisigde Christussen. Deze beelden hebben naast controverse ook veel bijval opgeroepen. Ze brachten namelijk iets aan het licht: het lijden vertegenwoordigd door een vrouw roept heel andere beelden en emoties op.

Maria en Jezus zitten vast in het oude stramien

van de acteur of actrice er niet toe doet; de zwarte Jezus en de zwarte Maria worden beide al jaren gecast, ook in de komende Passion. Onderzoekers vanuit de feministische en bevrijdingstheologie wijzen erop dat etniciteit inderdaad geen rol meer speelt bij de verbeelding van de Jezus-figuur, maar de mannelijkheid ervan betwisten ligt moeilijk. 'Genderwissel' schijnt een brug te ver te zijn. Toch zijn hier goede argumenten voor. Goede literatuur, waartoe ook de Bijbel behoort, laat zich steeds hertalen zodat het voor elke tijd relevant is. Wie Jezus is, is onderwerp geweest van eeuwenlange wit-heteroseksuele, mannelijke exegese. Die exegese mag zich verbreden. Was hij in deze tijd geboren, dan had Jezus elke etnische en seksuele identiteit kunnen hebben. Nu we afscheid nemen van vaststaande man/vrouw identiteiten, kan ook geëxperimenteerd worden met een minder beperkende genderopvat-

Christus als gekruisigde vrouw geeft een andere verdieping en nieuwe lading aan het lijdensverhaal. Al deze extra beelden verrijken de Christus-figuur en uiteindelijk het godsbeeld. Het christelijke deel van de mensheid gelooft dat de mens naar Gods beeld is gemaakt. Maar in wiens beeld is God gemaakt? Hoe meer beelden er zijn, hoe dichter we wellicht komen bij dit Onbenoembare. The Passion is een terugkerend element in het kerkelijk televisiejaar geworden en inspireert kerken hun eigen Passions in de gemeente te enceneren. Juist daarom moet de gepresenteerde beeldtaal kritisch bekeken worden. 'Ik zie jou' is inderdaad een mooie thema-titel voor The Passion. Nu nog een eigentijdse, experimentele bril opzetten. ●

DIEPERE ZIN

Ik signaleer een trend naar het op zoek gaan naar zin en het innerlijke zelf. Ook naar nieuwe vormen van verbinding of verbonden zijn en daarbij het van binnenuit aardiger willen zijn naar elkaar. Er zijn zelfs stromingen die zeggen dat we langzaam in de richting van een nieuwe mens gaan met een bewustzijn waarbij de rechterhersenhelft de linkerhersenhelft wat gaat overleugelen.

Zo wordt het gevoelsmatige en intuïtief afgestemde denken sterker dan uitsluitend analytisch en vaak sterk oordelend denken. Hierdoor zouden we milder, wijzer en liefdevoller worden. En ook meer vergevend. Er verschijnen boeken over het belang van vergeven. Iets wat overigens ook zelfvergeving inhoudt en nogal moeilijk is. Denk aan oud-premier Balkenende, die in een recent NRC-interview het woord spijt niet over de lippen kon krijgen over het meedoen aan het bombarderen van Irak in 2003 door de VS en Engeland.

Zal de nieuwe mens meer mystieke ervaringskennis hebben? Staat die sterker stil bij z'n onbewuste en de archetypen daarin, en worden we daardoor minder narcistisch? Een mens, die zachter of vrouwelijker gaat opereren en zo het academische hoofd meer laat luisteren naar zijn of haar hart? Een mooi perspectief, dat misschien bij velen ook vragen oproept, maar niettemin hoopvol lijkt.

Ik ga zo'n perspectief in elk geval niet meteen negatieve energie geven door het arrogant af te wijzen. Vooral in Azië en Afrika ontdek ik tijdens mijn antropologisch onderzoek dat er meer is tussen hemel en aarde dan we meestal zien, hoe ongrijpbaar ook. We kunnen immers vanuit een vaak louter rationeel denken bij alles wel vraagtekens blijven zetten.

Ik denk ook aan het boek van Michael Foley die een filosofisch beeld geeft van plezier maken bij de moderne mens onder de titel 'Leuk hè?'. Tegenwoordig 'moet bijna alles leuk zijn', zo typeert hij een hoofdstroom in de westerse cultuur. Zelfs religie en politiek activisme moeten 'leuk zijn' en ook hard werken moet dat zijn: een soort spel.

Als je je verder afgescheiden voelt als individu, je niet verbonden voelt met het geheel, is 'alles moet leuk zijn' een mooie compensatie. Zo deel en beleef je wat met anderen, iets dat een verloren familie- of zuil-eenheid compenseert. Ik denk echter dat dit 'Leuk he?' toch ook wat ongrijpbaar en vrijblijvend is. Waar is dan wat de Bosjesmannen in mijn geliefde Botswana naast de 'kleine honger', de 'grote honger' noemen? Is dat het vinden van de diepere zin van het leven, dat meer perspectief biedt op een harmonieus en bezielend leven? Een leven vanuit innerlijke kracht naast, maar ook middenin, onze moderne technische samenleving?

Dr. Hans Feddema is antropoloog, voormalig universitair docent en publicist.